

О. КИЦЕРА

Підкарпатська Україна

На правах рукописи.

КЪМЕРА, С.

Сырая Экономико-Коммерческого Визгина
Украин. Исход. Академии С. С. С.

**ПРИКАПТАТСКА
УКРАЇНА.**

1758

Резерват викарионенний дна 1-го
местонадъ 1922 г. на викарионенний по Эко-
номичний тероратии Украйну ниг ке-
повинуватом гоуента В. Мунушвенка.

1922
м. Подєбради.

Видання у Видавн. П-ва при С. С. А "А" 50

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/pidkarpatskaura00kits>

ПІДКАРПАТСЬКА УКРАЇНА

I. Географічний нарис.

Підкарпатська Україна лежить між 21-25° східної геогр. довжини та між 48-49° півн. геогр. ширини. Обнімає 12.097 км і граничить на заході зі Словаччиною, на півночі і півн.сході зі сх. Галичиною, а на сході і пол. сході з Румунією, а на пол. заході з Угорщиною.

Ціла П.У. є країною гористою, тільки на полудне забігає уродниста угорська рівнина, але досягає тільки 105-120 м. надморської висоти. На Ужгородсько-Тисова рівнина тягнеться від залізниці Чай-Ужгород на пол. схід по ріці Тисі до Мункача, Берегова і Севлюти, біля Густа вона звужується на 4 км. і тягнеться по березі ріки Тиси вузьким пасмом аж до Требуші, ця рівнина між Мункачем та Береговом багниста. Болота ці займають 16.505 Га. єї ставом 24 гектарів, вони одводнюютья вже від 1874 р. і по часті вже висушені, але на весні гірські води заливають цілу рівнину, нищать сямину і зніжують сіяня яровини. Грунтово одводнювати ці болота, селянам не оплачується і велика часть їх лежить облогом. Рівнина ця займає приблизно 1/5 - 1/4 цілої П.У. і мешканці її по часті Мадяри по часті Українці займаються головним чином сільським господарством і живуть порівнюоче в кращих обставинах, як мешканці гір. Села побудовані в рівнинах мають добре полуження дорогами.

Остання частина площі П.У. є гориста. Після геологічної будови виникають яскраво два гористі пасма. При границі Галичини тягнеться сильне пасмо Пісківців, які йдуть від ріки Уж поміж Перечином і Ухоком на пол.схід до Веречки і Сваляви, дальше до Густа і до верхньої Тиси, так що забірає рівн. половину жупи Ужгородської і Мункачівської, а також гілу жупу Мармарошську. Це

шли сюди українці з князем Корятовичем і осіли на кількох повітах.

ФАУНА. Ще до сьогодні східна частина карпат т.зв. Мармарожезька є незамешкана і в тих пралісах ще живе медвідь, рись, дикий кіт, вовк, лис, дика свиня, олень, серна, куни, тхорі і т.п. звірята. З птахів тут ще гніздяться орел, а навіть досить часто залітає тут суп. В ріках багато риб і раків.

ФЛЮРА. Ціла низина Ужгородсько-Тисова, долини рік, підгір'я і горбки вигасших вулканів, як і певна частина Писківцього паєма покрита листястими лісами /дуб, бук/. Тільки на найвищих пограничних горах і високих полонинах переважає сосна, ялиця і смерека, а понад 1600 м. простягаються тільки травнисті полонини. Тепле підсоння П.У. дозволяє в вільній природі рости каштанам і фігам. Також для прочих рослин є умови вигідніші, бо країна є хоронена від північних і східних вітрів, країна положена більш на полудне і тут вдаються добрі вики середняцькі та токайські. В рівнинах дозріває кукуруза, яка займає перше місце між е.гес. плодами, за те в горах ледве дозріває овес і картопля.

МІСТА. Головним містом П.У. є Ужгород, який лежить на обох берегах р. Уж. Місто сполучене двома залізними мостами. Найголовніші будови є: замок, гр.кат. катедрa і жупанат. Замок найстарша будова Ужгороду записаний в історії з 1322 р. який тепер належить гр.-кат. єпископатові, в ньому миститься духовний семинар, 3і шкіл є там гімназія, заложена в р. 1613, реальна школа, міщанська школа, народні школи, та школа кераміки. Крім гр.кат. церкви є ще костели: католицький та лютеранський, три синагоги, і два монастирі: мужеський і жіночий. В останніх роках вибудовано шпиталь і казарми. Місто має три залізничні станції: головну, на яку приїздиться з Кошиць; маду при шляху Ужок до Галичини і ст. вузькоколової залізниці, що веде до державних лісопилоск.

В місці є джерело залізнистої квасної води і лазні звані «квасна вода».

Торговля 90% в руках жидівських, тільки ма-

да частина в руках німців, мадярів і українців. Головним конкурентом тут буде могла бути кооперація і спілка для збуту худоби, яка і зможе легко захопити торгівлю худобою цілої П.У.

В Ужгороді є два банки Підк.Укр. Банк і На-родний Банк /жидівсько-мадярський/, в промислових підприємств є тут дві фабрики на меблю, три гуральні, дві цегольні, мійська електровня, тартак, та вальцовий млин. Ремесло цілковито в жидівських руках.

В місці досі немає водоводів і каналізації, а через те в літню пору ширяться заразливи хороби.

Після спису населення в 1910 р. місто мало 16.919 мешканців. Нині, після спису 1921 р. має 20.551 душ. В відсотках воно представляється так: українців 14%, чехів і словаків 25,5%, жидів 18%, мадярів 38%, німців 2%, москалів 1,3/4 %, різних 3/4%. Ціла жупа Ужгородська має 102,050 мешканців а того: українців 61%, чехів 6%, словаків 5%, жидів 9 1/2%, мадярів 17%, німців 3/4%, москалів 1/4%, різних 1/2%.

Як бачимо, в містах більшість мадярсько-жидівська меншість українська та словацька, за те село, як видно з цифр, в більшій частині українське. В місці все чути по більшій частині мову мадярську та жидівську, за те в торгіві дні переважає мова українська і словацька.

Мункач, головне місто Мункачівської жупи, має 17.275 мешканців, на пол. захід від міста на вигаслім вільканічнім горбку стоїть старинний замок званий Варпаланка, в якому в 1404 р. жив Подільській князь Корятович, котрий і був Мункачівським жупаном. Від р. 1855 - 1897 замок служив за в'язницю, тепер має там бути откритий музей. В Мункачівському замкові, зв. Варпаланка по українськи Замкова Паланка, був уміщений від 30 грудня 1914 р. до 5 лютого 1915 р. кіш Українських січових стрільців. В місці є одинокий на цілу П.У. пивовар і тютюнова фабрика.

Берегово, головне місто берегівської /берепсаської/ жупи, має 13.000 мешканців. В XII ст. в Берепсазі осіли Саси, які займалися управою вина і копали золото.

Найсхідніша жупа Марморощська з головним м. Марморощ Сигот. Ціла жупа гориста, має багато джерел мінеральної води, з яких найкращі лазні є в Марм. Солотвині. В цілій жупі тих джерел є до над 200. В Марм. Солотвині є також великі ко-

пальні кам'яної соли, а в Ясині нафтові джерела.

---0---

Н. Н А С Е Л Е Н Н Я. Після статистики 1910 р. Підкарпатська Україна мала 572.000 населення. Сьогодні населення прибуло, прибуттям емігрантів з Галичини, України та Росії. Після списку населення 1921 р. нараховано 668.000 населення. Отже на км. припадає 50 душ. Гущавина населення Підкарпатської України рівняється гущавині населення Лівобережної України з Кубаню і Доном, але два рази менш гущавини населення Галичини і Правобережної України.

Після мадярської статистики припадає на: українців 60,7%, німців 10%, мадярів 28,6%, иншої народності 0,7%; ці цифри однак неправдиві і збільшені в користь мадярів, яких тут всього 13,3%, хоча і ця цифра не дуже правильна.

УКРАЇНЦІ називають себе Русинами, а також Гуцулами, Бойками, Верховинцями, Лемками та Дольнянами, залежно від того, в якій частині Підкарпатської України живуть. Головним їх заняттям є сільське г-во, випас худоби, а також поденна праця.

ЖИДИ, котрі становлять майже шосту частину мешканців П.У. живуть переважно в містах, в їх руках вся торгівля, тут є жид адвокатом, лікарем, селянином, ремісником і корчмарем, але заравом і торговцем. Найбільше їх в жупі Мармароській і Мункацькій.

МАДЯРИ замешкали полудневу-західну рівнину живуть переважно з сільського г-ва.

НІМЦІ мешкають по більшій частині біля залізничного шляху, живуть із сільського г-ва, торгують та ремесла.

РУМУНИ замешкали правий беріг Тиси негалецько Марм.Солотвина, живуть з сільського г-ва та винаю худоби, головню буйволів.

ШКОЛИ. Після мадярської статистики з 1910

року було на П.У. 46% населення грамотного. Отже анальфabetів було 54%. Між самими українцями неграмотних було 90%; або із 46% грамотних припадало на жидів 15%, на німців 10%, на мадярів 13%, а на українців 8%. Отже в культурному відношенні українське населення П.У. стоїть значно нижче населення України.

III. ЗАНЯТТЯ І ЕМІГРАЦІЯ. Найбільша частина мешканців Підкарпатської України є хлібороби, на яких припадає 66,5%, на промисел і торгівлю 13,9%, на денних зарібників 7,8%, на домашню службу 3,7%, на урядовців, поліцію, війсьکو, гірників і т.и. 8,1%. Еміграція до Америки вносить 1%, які по більшій частині, заробивши гроші, повертають до рідні, закупають землю і живуть в кращих умовах.

III. ЗЕМЛЕРОБСТВО Підкарпатської України є дуже позаду. Урожай П.У. не досягає половини урожаю Чехії, наслідком чого, голод є там не рідким гостем.

Наколи порівняємо розмір землі з кількістю населення, то виявиться, що на одну душу припадає 2 ha простору, коли на Україні лише 1,5 ha, а в Чехії тільки 0,78 ha. Але як взяти на увагу, що на Підкарпатській Україні більші частину займають ліси і гори, цю площу не можна визнати задовольняючою. П.У. рівняється 1/2 простору Моравії, яка живить 5 раз тільки населення, як П.У., там припадає на 1 км. 2 1/2 рази менше населення, чим в Моравії.

Більша частина П.У., 3/4 є гористою і лише 1/4 низин. Головним типом заняття, як вже сказано, є хліборобство, випасання худоби і паденна праця в лісах чи лісопилках. Розподіл землі представляється в % так:

	Під. Укр.	Україна
Лісів	48,3%	10,6%
Пасовиськ і сінок.	27,9 "	12,2 "
Засіяної землі . .	20,0 "	64,1 "
Городів	0,9 "	5,1 "
Винниць	0,3 "	

Не дивлячись на так малий % орної землі, можемо сміло сказати, що на 1 душу припадає тільки орної землі, що і в Чехії, біда тільки в тому, що український селянин, який був досі

пригноблений мадарськими панами, не міг досягнути цього культурного щабля, якого досягнув селянин чеський, або німецький і тільки тому часто там заглядає небажаний гість - голод, бо П.У. не в силі виробити тільки, щоб могла достатечно прокормити своїх мешканців.

СЕЛЯНИН ПІДКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ є побільший части аналіфетом, утиснений бувшим мадарським урядовцем, жидом, попом і учителем. Ще в 1920 р. можна було помітити остатки кріпацтва. Таким чином селянин, працюючи на полі пана і попа, був примушений занедбувати свою землю.

Не знаючи системи зміни плодів, орання на зиму, штучного гноєння, хоч навіть на ліпшій землі і при ліпшому кліматі, як напр. в Чехії одержує з неї менше 2-3 рази, як селянин чеський. Наприклад в Чехії селянин одержує з 1 га пересічно 12-15 ц зерна, коли на П.У. 5-6 ц. / На Україні з 1 га 8-10 ц. /

Селянин П.У. є без освіти, консервативний не довіряє нічому новому і в землеробстві є найменше о 60 р. позаду селянина чеського.

Для оброблення землі вживає цілком примитивних знарядь, часто замість борони, сіплетеної тернини, дерев'яного плуга і т.д.

ЗЕМЛЕРОБСТВО в Підкарпатській Україні є властиво в первісній стадії переходу від скотарства до оброблювання землі. Суть ту ще праліси, які помалу вирубуються, дерево продають, а гадузя спалюється, огнюючи тим самим землю, з чого повстають т.зв. паленища. Така земля родить кілька років, заростає травом і корчами, які по певнім часі знов спалюються, для такого ж згноєння.

Як вже перше було згадане, 2/3 простору П.У. припадає на ліси, з чого 1/5 - 1/4 часть є під сінокосами і пасовиськами, а таким чином на властиві ліси припадає 48,3 %, то є майже 1/2 всього простору. Орної землі є 1/4 /25,86 %/, з цього під паром лишається 1/4 /29,25 %/, земля під паром не ореється, а лежить облогом 2-3 р. заростаючи травом, служить за пасовиська або сінокоси/. Отже залишається всього засіяної землі 1/5 цілого простору з чого ще річно 10% нящать повомі, таким чином збирається тільки 200.000 або 1/6 всього простору П.України.

РОЗПОДІЛ ЗАСІЯНОЇ ЗЕМЛІ. З плодів, які найбільш управляються в П. Україні перше місце займає:

	На П. Укр.	На Укр.
	Всєї орної землі	
1/ Кукуруза, якою засівається	20 %	3,0 %
2/ Овес	15-17 "	10,5 "
3/ Пшениця	15-17 "	30,0 "
4/ Картопля	11-14 "	2,9 "
5/ Озиме жито	5,2 "	19,0 "
6/ Конюшина	5,1 "	2,5 "
7/ Вика	1,8 "	0,2 "
8/ Коноплі	1 "	0,48 "

Дальше йдуть яра пшениця, жито, буряки, тютюн, біб, ячмінь, фасоль, просо, соняшник, мак і т. инш.

Порівнюючи П. Україну з нашими країнами, що до урожаю, бачимо, що завдяки низькому культурному станові селянства представляється так:

Перед війною з I в / I = 2197 кв. саж./

Країна	Кукур.	Пшен.	Жито	Овес	Картоп.
Данія	-	33,7	17,7	19,4	175,4
Бельгія	-	22,4	21,8	23,3	169,8
Чехи і Морав.	17,9	15,7	16,4	16,2	97,8
Україна Наддн.	13,7	10,5	8,8	10,2	75,3
Під. Україна	9,8	5,6	5,5	8,6	60

Всі продукти землеробства консумуються місцевим населенням і нічого не може бути з них експортовано, навпаки дуже часто приходиться їх ввозити. За те в ліпшому стані вже винниці і овочеві сади.

ВИННИЦІ займають 0,3 % цілої площі або 3492 га. Пересічний урожай з I га 15-20 кл. мосту. Беручи урожай 1921 р. коло 70.000 кл. при ціні 10-15 корон чеш. за одя літр, виносить 70-100 мільон. кор. чеш., але на жаль всі ці богатства переважно в руках мадлярських і жидівських.

ОВОЧЕВІ САДИ. Не мале значіння для П. України мають овочеві сади, як вже перше було згадано, дозрівають тут з долинах яблука, сливки,

персики, /бросквині/, волоські горіхи, каштани і фіги. Із сливок, яких річно родиться до 2000 вагонів виробляється сливовиця, якої тутешні горальці /около 50/ виробляють річно до 4000 hl 100 % спирту, що виносить річно до 24-30 мільйонів кор.чеш. Другим овочем, який тут найбільше родиться є яблук, їх урожай досягає більш 2000 вагонів. Яблука вивозилися перед війною до Галичини, що тепер з різних причин є неможливим. Також з приводу дорожнечи транспорту вивіз їх в Чехію не сплачується. За браком сушарень і фабрик, в яких би можна було овеці ці спрацьовувати, тільки мала частина конзумується, а рештою гарних яблук кормиться худоба. Для правильного зужиття цих багатств необхідно заложити тут кооперативи горалень, сушарень і для експорту овеців за кордою.

СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРЧИЙ ПРОМИСЛ в П.Україні дуже занедбаний, крім згаданих горалень, є ще тут кілька малих олійрень, а в Мункачеві фабрика тютюну і пивовар. Млини тут малі, водні по більшій часті з одним каменем. Парових і вальцьових млинів тільки де-кілька. Це все що можна би сказати про с. госп. промисл.

ПАСОВИСЬКА. Около 300.000ha це є 28 % всього простору П.У. займають пасовиська, де випасається багате рогатої худоби, коней, овець, а також і свиней.

Кожна громада, кожний поміщик, а також багатші селяне мають свої пасовиська. Управа державних лісів арендує лісні пасовиська громадам, або бере відповідну плату за паєння худоби. Також жиди мають свої великі пасовиська і беруть від селян худобу на випас.

Часто нищиться і палиться багаті ліси, щоб збільшити пасовиська. Навіть в останніх часах, як ціни на хліб впали, залишається великі простори землі необробленими на пасовиська для збільшеного стану худоби. Майже всі пасовиська в дуже поганому стані. Селянин їх не волочить, не гноїть, а з примитивних меліораціях не може бути й мови. Пасовиська не розділяються, а пасється на всьому, так що на весні, або по дощах худоба все витоптує. Таким чином по жнивах вже селянин примушений виганяти худобу на стерню, тоді вся орна земля є під пасовиськами і на зиму не

ореться.

ВИПАС ХУДОБИ. Що до кількості випасу худоби селянини П.У. різняється селянинові чеському. Не даючи їй такої обслуги а ні корму, як селянини чеський, одержує від неї менше виску. За те худоба здоровіша, витриваліша та відпорнійша всяким недугам бо вона майже $\frac{3}{4}$ р. перебуває на здоровому повітрі і тільки на зиму заводиться під стріху.

Загальний стан худоби згідно статистики 1911 р. представляється так:

1) прогатаї худоби	242.858	на 1000 дум нас.	403 шт.	на 1 дкр	- 203,	в 1 селі	- 324.
2) коней	37.875	" " " "	63 "	" "	175 "	" "	42
3) овець	170.052	" " " "	283 "	" "	193 "	" "	18
4) свиней	87.536	" " " "	146 "	" "	132 "	" "	176
5) кіз	19.245	" " " "	32 "	" "	2 "	" "	64
6) буйволів	1.038	" " " "	1,5 "	" "	- "	" "	-

СІЛЬСЬКО-ГОСП. ВИРОБИ Й ЗАОСМОТРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ.

Як вже було зазначено, перше місце між землекладами займає кукуруза, якою засівається більш 50.000 га. При пересічному урожаю 8-10 q з 1 га весь урожай виносить 500.000 , що при відрахованню на насіння і корм худоби залишається 75 кг. для 1 особи в рік.

Друге місце займає овес, якого пересічний урожай виносить 280.000 q, на одну особу в рік припадає 15 кг.

Третє місце займає пшениця, якою засівається 39.000 га при пересічному урожаю з 1 га 5 q припадає на 1 особу в рік 13 кг.

Дальше на раду йде озиме жито, яким засівається 15.000 га. При пересічному урожаю 5 q з 1 га; цілий урожай виносить около 75.000 q, що на 1 особу в рік припадає 7 1/2 кг.

Найвизначніше місце при апровізації займає картопля, якою засівається около 30.000 га. При пересічному урожаю з 1 га - 60 q цілий урожай виносить 1.800.000 q, що на 1 особу в рік припадає 182 кг.

Прочими землекладами засівається тільки

мала частина і вони при апровізації не грають великої ролі. З вище наведеного бачимо як мало продуктів має селянин П.У. з своїм у господарстві розпорядженні.

Ще яснійшу картину будемо мати наколи зробимо слідуюче порівняння:

В Чехії, крім мношества експортних продуктів, селянин виробляє на I особу в рік 383 кг. хлібних плодів і 502 кг. картоплі, а в П.У. 176 кг. хлібних плодів і 300 картоплі.

Через те П.У. потребує довозу хліба з закордонн. Щоб цього уникнути необхідно перейти з екстензивного господарства до інтензивного.

РОЗПОДІЛ ЗЕМЛІ - ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА:

Згідно мадярської статистики з 1914 р. в бувших жупах Ужгородській, Береговській, Марморощинській і Убоцькій, з яких те частини складається тепер П.У. належало поміщикам із 1101448 ha всього ґрунту аж 60,1 % землі. Крім того багато менших дворів належить корчмарям жидам і торговцям, так що українським селянам, які є тільки дрібними власниками, /по більшості халіпники з кавальчиком гірського поля/, припадає лише дуже незначна кількість землі. Тому, не дивлячись на мале заселення, селянин П.У. має тільки малу частину землі в своїх руках.

Тоді як двотретинна більшість дрібного хліборобського населення П.У. має тільки 39,9 % землі, в Чехії половина дрібного хліборобського населення посідає 60 % всієї землі. Тому й не дивно, що питання земельної реформи на П.У. виступає дуже гостро.

Найбільшим власником землі є держава, яка має 322.471 ha лісів, це є 1/4 всього простору.

Другим великим власником є граф Шенберг, по сілості якого рівняється коло 133.000 ha.

Поміщицька земля по новому законі має бути приділена малоземельним селянам Підкарпатської України, які на це чекають з нетерпимістю.

ЛІСИ. Займають 48,3 % всього простору П.У. Вони в дуже бідному стані. В де котрих околицях тартари понищили цілковиті ліси, про нове заліснення ніхто не старався, протинно ліс ніщився на кочному кроці.

Ліси переважно букові, їх 66 %, дубових

10 %, решта 24 % припадає на шпилькові ліси.
Після власників вони розподілені так:

Державних лісів	56 %
Комунальних	15 "
Громадських	10 "
Поміщицьких	18 "
Церковних	0,5 "
Акціонерних	0,5 "

IV. ТОРГОВЛЯ. На П.У. виключно в жидівських руках і українцям, які не мають мійського населення, конкуренція майже не можлива.

Торговлю зможе вирвати з жидівських рук тільки кооперація, чи то споживча, чи по збуту с.госп. продуктів і виробів. Від розвитку кооперації і самопомочі залежить освободження ту-тешнього народу з ярма чужого капіталу, а тому необхідно наріз для того виховати.

Жиди торгують всім на що лише можна згадати. Вони мають в своїх руках торгівлю внутрішню і зовнішню. Вивозять овочи, виноград, вино, сливовицю, дерево, худобу, віск, мед, взагалі все, що лише вивезти дається, а привозять хліб, матерії і інші промислові вироби.

П.Україна вивозила і зможе вивозити сіль, дерево, худобу, овочи, вино, сливовицю, сирі шкря, віск, мед і т.д. Привозять хліб, одяг,обув, с.госп.машини та прочі промислові вироби.

V. ПРОМИСЛ. П.України є в початковім ступені розвитку. Не дивлячись на велику кількість лісів і дешевих робочих сил, навіть деревний промисл не розвинувся, як це повинно бути. Сьогодні П.Україна має де кілька тартаків, розкинутих по гірських околицях. Тартаки ці страшенно винищують ліси і наколи цьому не буде в скорі заборонено, вони пожеруть найкращі ліси П.України.

Інтензивнішого деревного промислу тут мало. В Антолевицях є державна фабрика бочок і деревляних черевиків. Крім того є тут ще кілька фабрик на меблю, які тепер не працюють. В Перечині, Бистрій Турії і Гичкові є хемічні фабрики перегонючих продуктів з дерева. З Великим Бичкові є фабрика на спрацьовування соли, яку доставляється з Марморозьких копалень. В Солотвині акційна фабрика виробляє соду, гляуберську сіль і інші хемічні вироби.

Желізний промисел є, за браком руди, яку вже перестається добувати в упадку. Із семи желізних гут працює тільки одна в Довзі. Останні вже майже зникли. Тут виробляють тільки примітивні с.госп. начиння як мотики, сокири і т.п. Більш складніші машини довозяться.

ШКЛЯННІ ГУТИ: в Тіячеві, Фаєрпетаку, Сваляві, Грабовці, виробляють віконне шкло і пляшки. Крім де кількох вапнярень, фабрики тютюну в Мункачєві і де кількох цеголєнь, иншого промислу П.Україна не має.

ВУСТАРНИЙ ПРОМИСЛ. ВИРОБИ З ДЕРЕВА.

Майже в цілій П.Україні подібно як і гуцули /галицькі/ населення займається різбарством. Виробляють знайі нам скриньки, палиці, тарілки і т.инше, які запускають кораликами і дротом. Крім того, населення околиц Ясини виробляє з дерева забавки, які рєсходяться по цілій П.Україні.

ВИШИВКИ. Виріб вишивок і мережок провадиться головним чином в гірських околицях коло Ясині, які славилися по цілій Малярщини і знаходили добрий збут.

ВИРІБ ПОЛОТНА. З конопель і льону на примітивних станках жінки виробляють грубе полотно на білизну і літню одіж. В де котрих околицях виробляють рушники і плахти з гарними українськими візорами, якими украшують хати і продають на місцевих торгах.

ВИРІБ СУКНА. Вовну із власних овець зпрацьовується на сукно, з якого шьють зимову одіж і гуньки з волєсом на верх.

ГОНЧАРСТВО. Гончарський промисел доставляє виробів для місцевої потреби. На кожному торві продається місцеве глиняне начиння, дуже часто з гарними малюнками. Для зліпшення цього промислу заложено в Ужгороді школу кераміки.

КОШИКАРСТВО розвинено дуже слабо; займається ним самоуки і продають свої виробы на місцевих торгах.

VI. У П Р А В Л І Н Н Я. На підставі мирового договору в Сан-Жермен з дня 10/IX 1919 р. і на підставі конституції Ч.С.Р. з дня 29/II 1920 р. П.Україна є автономною нероздільною частиною Ч.С.Р. з власним сеймом, який має право рішати в справах місцевого управління, в справах шкільних, релігійних і язичевих.

Головою П.України є губернатор, котрий відповідає перед сеймом. Губернатора іменує Президент Ч.С.Р.

Цілою країною управляє центральний уряд, званий "Цивільне управління", на чолі якого стоїть віце-губернатор. Цивільне управління має референтів: політичного, публичних робіт, соціального цїклування, земельного, здоровля, кетичії, торгівлі, освіти й контролю.

П.Україна розділена на 4 жупи: Ужгородська, Мункачівська, Берегсаяська і Мармарошська. На чолі жупи стоїть жупак. Жупанський уряд має референтів: земельного, ветеринарного і публичного здоровля. Кожна жупа поділена на кілька повітів /всіх 19/, повіти на нотаріати, які складаються з 3-5 громад.

VII. СОЦІАЛЬНІ УМОВИ. Крім небагатьох міліонерів, які збогатіли бігом війни, майже все населення П.України живе в поганих умовах. Найбіднішим є українське населення, а головним чином верховинець. Ані звіслого хліба не може до сита наїстися, одягнений недостатчно, живе звичайно разом зі своєю худобою в поганій хаті, яка часто не має комина, з малими вікнами і без підлоги.

Без освіти, угноїєний мадарьськими урядами, попом і учителям, селянин є недовірливим і консервативним до пестуну. Релігійний, без власної енергії і ініціативи, яку в ньому убито за часів рабства і кріпатичтва. Не маючи своєї інтелігенції ані міщанства, попали під ярмо чужинців мадарів та жидів; які старалися нарід цю тримати в темноті; щоб мати як найліпшу можливість використувати його.

Література, яку використано при писанні цього реферату:

Václav Drahný, Podkarpatští Rus, její přírodní a zemědělské poměry. Praha. 1921.
Leu Hujtšek, Brána na Východ - Podkarpatská Rus. Praha. 1920

Проф. С. Рудницький. *Ukraine Land u. Volk.*
Widensch. 1917.

Мирон Кордуба. Територія і населення України. Відень 1918 р.

Проф. Іван Фещенко-Чопівський, Економічна географія України. Київ-Відень-Львів 1922 р.

